

Podczas corocznych prac inwentaryzacyjnych w diecezji grodzieńskiej na Białorusi, prowadzonych przez koło naukowe studentów Instytutu Historii Sztuki Uniwersytetu Warszawskiego „Seksja Wschodnia”, obecnie pracowników Instytutu Sztuki PAN, w miejscowości Żuprany, niedaleko Oszmiany, odkryliśmy nieznaną dotychczas dzieło Jerzego Hoppena.

Katarzyna Kołendo

Nieznany obraz Jerzego Hoppena

z kościoła parafialnego w Żupranach na Białorusi

Obraz, przechowywany na plebanii przy kościele pw. św. Piotra i Pawła, namalowany został w grudniu 1945 r. w Wilnie przez Jerzego Hoppena na zamówienie księdza Bolesława Helmera. Jest to olejny obraz o formacie stojącego prostokąta o wymiarach 105 x 68,5 cm. Święty ukazany jest stojący frontalnie, ubrany w rzymską zbroję i czerwony płaszcz. W rękach trzyma krzyżyk i gałąź palmową. Nad głową św. Justyna unoszą się dwa anioły trzymające wieniec laurowy. W tle po lewej stronie widoczny jest krajobraz z kościołem w Starym Miadziole. Na odwrocie obrazu znajduje się inskrypcja: *Św. Justyn / młodzieniaszek i męczennik / którego św. relikwie znajdują się w kościele w Mosarzu a / pierwotnie w Staro Miadziolskim / złożone były / Obraz ten namalował Jerzy Hoppen / w Wilnie w grudniu RP 1945 / staniem ks. B. Helmera Bolesława /*

A[d] M[aiorem] D[ei] G[loriam]. Charakterystyczne dla twórczości Jerzego Hoppena jest utrzymanie obrazu w tradycji baroku. Obraz wygląda dokładnie tak, jakby został namalowany w XVIII w.

W Bibliotece Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu przechowywany jest rysunek przygotowawczy do żuprańskiego obrazu. Ry-

◀ Jerzy Hoppen, Św. Justyn, Żuprany.

sunek wykonany ołówkiem przedstawia św. Justyna, sygnowany przez Jerzego Hoppena, podpisany u dołu: *Św. Justyn we 12 leciech męczennik. Relikwie ś-go. znajdują się w kościele Mossarskim. Rysował Jerzy Hoppen w Wilnie 1945 – 2. – XII*. Od obrazu różni go jedynie nieco inny układ ciała prawego aniołka, brak krzyżyka w ręku świętego oraz brak pejzażu z kościołem w Starym Miadziole w tle.

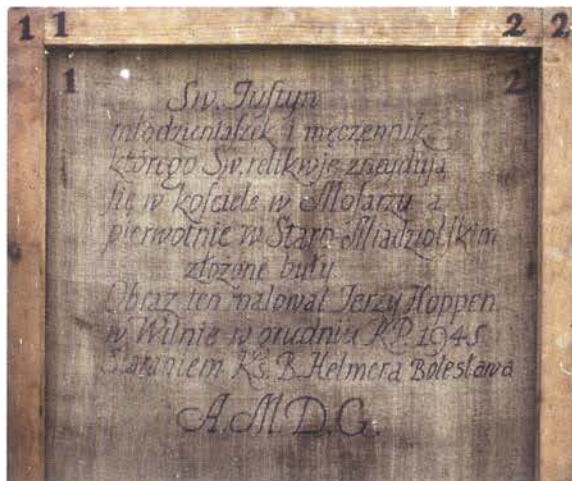
To bardzo interesujące i dotychczas nieznanne dzieło wybitnego wileńskiego malarza związane jest z kultem relikwii św. Justyna, przechowywanych w kościele w Mosarzu, do dziś otaczanych kultem. Zamówienie obrazu, w tak dramatycznym momencie dziejowym, świadczy o sile i popularności kultu tego świętego.

Św. Justyn był męczennikiem. W 287 r., w wieku dwunastu lub, według innych żywo-
tów, dziesięciu lat, poniósł męczeńską śmierć za wiarę w Beauvais, podczas prześladowań chrześcijan za czasów Dioklecjana.

Od momentu odkrycia katakumb przy Via Salaria w Rzymie, w 1578 r., stały się one powszechnym miejscem pozyskiwania relikwii świętych. Relikwie, z reguły anonimowo „chrzczone”, nadając im imiona, umieszczano w relikwiarzach i sprzedawano wiernym. Kilka takich relikwiarzy trafiło na tereny Wielkiego Księstwa Litewskiego, gdzie kupowano je podczas pielgrzymek do Rzymu i umieszczano w kościołach.

W kościele parafialnym w Mosarzu na Białorusi przechowywana jest dekorowana srebrem oszklona trumna z woskową figurą z relikwiami św. Justyna Męczennika. Początkowo znajdowała się w kościele Karmelitów Bosych w Starym Miadziole.

Stary Miadziół to niewielkie miasteczko położone malowniczo nad brzegami jezior Miastro i Narocz, założone około 1736 r. na mocy przywileju Augusta III, przez ówczesnych właścicieli dóbr Koszczyców. W 1754 r. Antoni Koszczyk, starosta Zarzecki, sprowadził do Miadziółta Karmelitów Bosych i ufundował mурowany klasztor i kościół pw. Matki Boskiej Szkaplerznej. Introdukcja za-

◀ Inskrypcja na odwrocie obrazu Św. Justyn.

konników nastąpiła 24 kwietnia 1754 r., kościół zaś był konsekrowany 15 sierpnia 1754 r. Prawdopodobnie w tymże roku fundator z pielgrzymki do Rzymu przywiózł trumnę z woskową figurą z relikwiami św. Justyna, które otrzymać miał od papieża Benedykta XIV.

U Jana Borejko Chodźko w *Wiadomości historyczno-statystycznej o kościołach rzymsko-katolickich w diecezji mińskiej* czytamy: *Miadzioł leży na wzgórzu oblanem pięknem jeziorem Miastro zwanem, za niem wąskim tylko pasem przedzielone ziemi rozściela się jezioro Narocz mil obwodu 7 mające, długości jego granic wzrok najbystrzejszy nie sięga. Na przeciwnym wybrzeżu Miastro wznosi się miasteczko Stary Miadzioł zwane, dziedzictwo niegdyś Koszczyców. Z piękną rotundą murowanego kościoła, klasztorem, zabudowaniami dwornemi i niektórymi domami w miasteczku z tegoż materiału wystawionymi. Świątynia ta przez zakonników Karmelitów Bosych dawniej utrzymywana słynną była świętymi kościołami Justyna Męczennika sprowadzonymi z Rzymu szczególniejszymi przywilejami Stolicy Apostolskiej nadanymi. Lud wierny kilka razy do roku tłumnie się zgromadzał aby uczcić błogosławione zwłoki i razem obchodzić Stacje Męki Zbawiciela tamże znajdujące się.¹*

Relikwie przechowywane były w ołtarzu głównym. Ten sam autor pisze: *Wielki ołtarz z muru: piękna Figura Ukrzyżowanego Zbawiciela we framudze amarantowym aksamitem okrytej, wznosi się w górnej jego części. U nóg Chrystusa Pana ozdobna kryształowa w oprawie ze srebra trumna zawiera drogie szczątki Św. Męczennika Justyna w rycerskie rzymskie szaty obleczone. Pod nim jaśnieją bogaty Relikwiarz z częstką kości tegoż świętego. Korona, mnogie wota i inne ozdoby. Ołtarz ten odznacza się niemałą liczbą relikwiarzy z kośćmi Świętych Pańskich, wyjednanych w Rzymie przez fundatora.*

Relikwie otoczone były ogromnym kultem, ściągając do Starego Miadzioła licznych pielgrzymów. W opisie kościoła i klasztoru karmelitów w Starym Miadziole Jan Borejko Chodźko pisze: *Bóg błogosławieństwem swoim i łaskami szczególniejszymi za przyczyną męczennika swego Justyna wyraźnie odznaczył*

to miejsce. Kilkakrotnie w każdym roku tłumy pobożnego ludu gromadziły się do Miadzioła, znajdując u podnóża Ołtarzy Pańskich ulgę w strapieniach, zdrowie w niemocach i inne dobrodziejstwa o jakie zebrać przybywali a sława cudownego Miadzioła szeroko zaległa obszary kraju naszego i odleglejsze nawet strony.

W Lietuvos Dailes Muziejos w Wilnie przechowywany jest miedzioryt przedstawiający św. Justyna Męczennika stojącego na tle krajobrazu z kościołem w Starym Miadziole, trzymającego w rękach krucyfiks i gałąź palmową. Nad głową

▲ Jerzy Hoppen, rysunek do obrazu Św. Justyn, Toruń, Biblioteka UMK.

świętego po prawej ukazano Imię Jahwe w promienistym trójkącie i biegnący ku niemu od ust świętego napis: *propter te mortificamur tota die*. Po lewej wychylający się z obłoków anioł z gałęzią palmową trzymający nad głową św. Justyna wieniec laurowy. Przedstawienie otoczone jest obramieniem z ornamentów rocaille i małych kwiatków róży. W dolnych narożnikach w kartuszach umieszczono herby: Karmelitów i Poraj Koszczyców. Poniżej znajduje się minuskułowa inskrypcja: *S: Iustyn we 12 roku męczennik, którego S. ciało / w kościele Staromiadzielskim XX: Kaml: Bosych od / W:J:P:A: Koszczyca Stty Zarzc. fundowanym / złożone wielkimi słynie cudami.*

Po upadku powstania listopadowego w ramach represji zamykano domy zakonne. W roku 1833 klasztor pozostawał jeszcze w rękach karmelitów, w 1834 r. zostali usunięci. Parafię ich podzielono i przyłączono do sąsiednich parafii. Kościół i klasztor oddano bazyliankom z Mińska, które przebywały tu do 1860 r., po czym kościół przejęło duchowieństwo diecezjalne, tworząc w 1866 r. parafię prawosławną.

W związku z tym Barbara z Hreblickich hrabina Brzostowska, wnuczka fundatora, uzyskawszy zgodę władz kościelnych, przeniosła relikwie św. Justyna i inne cenne pamiątki do kościoła w Mosarzu, w swoich dobrach rodzinnych. W 1792 r. Robert Brzostowski, kasztelan połocki, i jego żona, Anna z Platerów, wzniesli w Mosarzu murowany, klasycystyczny kościół. W tym kościele umieszczono przeniesione ze Starego Miadzioła relikwie św. Justyna. W Mosarzu nadal cieszyły się one dużą czcią. *Słownik Geograficzny* podaje, że na odpuszcie gromadzi się kilkadziesiąt tysięcy wiernych. W 1851 r. relikwie zostały opieczetowane przez biskupa Wacława Żylińskiego. W 1928 r. biskup wileński Romuald Jałbrzykowski potwierdził specjalnym listem przynależność relikwii kościołowi mosarskiemu.

Trumna z relikwiami św. Justyna do 1988 r. znajdowała się w ołtarzu głównym, obecnie została przeniesiona do bocznej kaplicy i umieszczona przy ołtarzu Matki Boskiej. Relikwie św. Justyna cieszyły się więc od momentu sprowadzenia do Starego Miadzioła niesłabnącym kultem. Po przeniesieniu do Mosarza nadal czczono figurę. Najlepszym dowodem tego kwitnącego do dzisiaj kultu było zamówienie obrazu św. Justyna w tak dramatycznym momencie dziejowym jak grudzień 1945 r. Nadal w dniu św. Jana Chrzyciela, 24 czerwca, przybyszą do Mosarza wierni modlić się o łaski do św. Justyna. ❖

Fot. Aut.

PRZYPISY

¹J. Borejko Chodźko, *Wiadomość historyczno-statystyczna o kościołach rzymsko-katolickich w diecezji mińskiej*, cz. 1, 1845, Biblioteka Jagiellońska, Rkpś BJ 6039, k. 66–67; publ. 1998. Diecezja mińska około 1830 roku, t. 1–2, Lublin 1998 z błędnie podanym imieniem autora jako Ignacy.